

KÉRDÉSEK ÉS TÁVLATOK

E rovat írója, akinek gondolkodására a francia pozitivizmus nyomtára bélyegét, mindig fenntartással és bizonyos kétkedéssel nézett általában a csodák és különösképen a titokzatos erőknek tulajdonított, ú. n. *okkult jelenségek* felé. Ebben a magatartásában csak erősítették a sűrű leleplezések, amelyek a kísérleti személyeknek, sőt nem egyszer maguknak a kísérletezőknek tudatos, vagy tudattalan csalásait tárták elő. Abban viszont, hogy a teljes elvi tagadásra helyezkedjék, megint csak a tények akadályozták, köztük főleg az, hogy szakmájukban kiváló tudósok is akadtak, akik még tekintélyük kockáztatása árán is készek voltak tanuskodni némely rejtélyes dolgok valósága mellett.

Nagy érdeklődéssel vettük így kezünkbe Wilfried Daim bécsi egyetemi tanár értekezését a *parapszichológiai* kutatások jelen állásáról. Parapszichológia ugyanis a lélektannak az az iránya, amely a lelki élet okkult jelenségeivel foglalkozik, Daim pedig már a bevezetőben jelzi, hogy csakis azokat az eredményeket kívánja szemügyre venni, amelyeket a legújabb vizsgálati eljárások is igazoltak. Mit tartsunk tehát az okkult jelenségeknek erről a csoportjáról? Mert a másik csoportba tudvalevően az *anyag*i világ okkult jelenségei tartoznak, mint a lebegő tárgyak, vagy a materializáció, s azokat már a *parafizika* tanulmányozza.

* * *

A közvéleményben legnagyobb hitelre kezdettől fogva a *telepátia* talált, vagyis az a jelenség, hogy *egy lelkiség a távolból hatást gyakorol egy másik lelkiségre*. A „lélek” szót itt a tudomány azért nem használhatja, ment rajta emberi lelket szokás érteni, már pedig telepátikus átvitelre ember és állat között is vannak esetek. Mi több, Daim kiemeli, hogy állatok nemcsak mint átvevők, hanem — sok valószínűséggel — mint küldők is szerepelnek.

Telepátikus jelenségekről alkalmasint valamennyi olvasónk hallott már, ha nem is szerezhették felőlük feltétlen bizonyosságot. Hol ne beszélnének például édesanyáról, aki megálmodta, vagy más módon megérezte fia halálát, és pedig abban a pillanatban, amikor a fiú a fronton valóban elesett? Általában a halál és a halálos veszedelem azok a mozzanatok, amelyekkel kapcsolatban az érdekeltek telepátikus jelenségekről tudósítanak. Ezeknek próbált utánajárni az angol lélektani kutatótársaság, a *Society for Psychological Research* is, amely elsőnek fogott hozzá a telepátia tanulmányozásához, még a múlt század utolsó éveiben. Jelentése, amelyet *Phantasms of the Living* címmel két vaskos kötetben tett közzé, *ténynek fogadja el a lelki távolbahatást*. A megvizsgált adatok azt mutatták, hogy a távolság kisebb vagy nagyobb volta egyáltalán nem befolyásolja az élmény erősségét. A közlés gyakran ölt jelképes formát, például kereszt jelzi a halált, úgy, ahogy ezt már ismerjük az álmok pszichoanalitikus megfejtéséből. A telepátikus látomások különben is nagy hasonlóságot mutatnak az álomhoz, még ha éber állapotban

lépnek is elő. Daim sajnálja, hogy ezeket a „szellemtudományos“ módszerrel végzett kutatásokat nem folytatták tovább, hanem — a lélektan új irányának megfelelően — szinte teljesen a kísérletekre tértek át. Nekünk viszont, nem tehetünk róla, mindenképen rokonszenves ez a fordulat, még akkor is, ha az első tudományos kísérleteket indokolt kifogások érték.

Ezeket az első kísérleteket ugyanis ugyanabban a teremben és többnyire hipnotizált személyekkel végezték, már pedig nem vitás, hogy a hipnózis túlérzékenységet támaszt s főleg a hallást fokozza fel annyira, hogy a hipnotizált egyén olyan ráhatásokat is felfog, amilyeneket éber állapotban észlelni sem tudna. Vonatkozik ez a küldő személy önkéntelen és normálisan nem hallható szójmozdulataira is. Éppen ezért — állapítja meg igen helyesen Daim — az ilyen közelségi kísérleteknél tapasztalt jelenségek telepatikus természetét, ha a kísérleti személyek hipnotikus állapotban voltak, már az előbbi körülmény miatt is kétségbe kell vonnunk. Minthogy pedig éppen „távolbahatásról“ van szó, a távolságot elvileg sem szabad kikapcsolni.

Sarkalatos felfedezéssel jártak azonban *Neureiter* rigai egyetemi tanár kísérletei egy gyengeelméjű parasztleánnyal, akiben telepatikus tehetség nyilatkozott meg. A tíz éves gyermek alig tudott olvasni, csak lett nyelven beszélt és értett, szellemi képessége pedig a *Bühler—Hetzer*-féle „tesztek“ szerint csak egy 4—5 éves gyermekének felelt meg. A figyelmet az terelte rá, hogy az iskolában, mielőtt a tanító vele együtt nézett az olvasókönyvbe, folyékonyan tudott olvasni, másként azonban nem. A legnagyobb érzékenységet anyjával szemben tanusította. *Neureiter* az anyával egész halkán olvastatott angol, francia, vagy latin szöveget, s a gyermek a szomszédos szobában sorra megismételte a szavakat, amelyeket sem anyja, sem ő nem értett. Fontos mozzanat még, hogy az anya értett németül, a gyermek nem. Amikor azután az anyának német szöveget adtak, a gyermek éppúgy utánamondta a számára érthetetlen szavakat, mint a többi esetben. Ebből vonta le *Neureiter* azt a döntő jelentőségű megállapítást, hogy telepatikus úton *nem a fogalmak, hanem a szóképek vitetnek át*. Ellenkező esetben ugyanis a gyermek a németnek megfelelő lett szavakat mondogatta volna. Később sikerült az anya helyett *Neureiter*nek magának is küldenie, és pedig akkor, amikor véletlen folytán rájött, hogy a küldésnek nem szabad feszült figyelemmel és kifejezetten tiszta tudattal történnie, hanem csak „felületi“, illetve „széltudattal“, ahogy azt a lélektan *Morton Prince* nyomán nevezi.

Az a felfedezés, hogy az átvitelnél nem gondolatokról, hanem *képtartalmakról* van szó, egyszeriben megmagyarázza a spontán telepatikus esetekben gyakori jelképes értesülést. Arra, hogy gondolatok is átvítenek, még nincs semmi bizonyíték.

Most pedig lássuk a távolsági kísérleteket. *Brugmanns* és *Heymans* professzorok a groningeni egyetemen a kísérleti személyeket különböző emeletéken dolgoztatták. *Konstantinides* athéni professzor 1930-ban a telepatikus jelenségek vizsgálatának negyedik nemzetközi kongresszusán olyan kísérletekről számolt be, amelyeket egyfelől Athén, másfelől Varsó, Páris és Bécs között sikerrel folytatott. Módszerben egyoldalú, de igen ter-

jedelmes vizsgálatokat végzett *Rhine*. Ez az amerikai professzor 25 figurát adott kísérleti személyei elé, amelyeket másokra át kellett vinniök. Öt különböző figurát használt, mindegyik tehát ötször ismétlődött a sorozatban. A figurák egymásra következését a küldő kísérleti személy tetzése szerint választotta meg. Az átvevőnek előbb le kellett jegyeznie benyomását és csak ezután jegyezhetette fel a küldő is a figurát, amelyet továbbított. Az átvevő mindig ismerte az öt lehetőséget, úgy hogy véletlenül is eltalálhatta a helyeset. A kísérleteknek tehát azt kellett felderíteniök, hogy a találatok száma hosszú sorozatokon át *felülmúlta-e és mennyivel múlta felül a valószínűségi számot*. *Rhine* a valószínűségi számok alapján azután *kétségbevonhatatlanul beigazolta a „tisztá telepátia” létezését*.

A kísérleti személyek először másfél méter távolságban ültek egymástól, spanyolfallal elválasztva. Bár nem voltak hipnotizálva, *Rhine* egy rendkívül lármás villanylegyezőt járatott, amely minden más zörejt magába nyelt. Azután fokozatosan növelte a távolságot, előbb több szóbara, végül 400 kilométerre. Némelyik kísérleti személynél a távolság növekedésével csak emelkedett a találatok száma, ami megerősíti azt a már említett megállapítást, hogy a telepatikus jelenségekre a távolságnak nincsen befolyása.

Maga *Daim* is végzett érdekes kísérleteket a bécsi egyetemen. Többek között sikerült igazolnia azt, hogy telepatikus úton *álmokat is lehet gerjeszteni*.

Összefoglalva tehát, a tudomány mai álláspontja az, hogy a *lelki-ségnek lelkiségre való távolhatását ténynek kell tekintenünk*.

* * *

Az okkult lelki jelenségek közül a legalaposabban és gondosabban eddig az ú. n. *világoslátást (clairvoyance, Hellsehen)* tanulmányozták. Az angolszászok mintegy három millió kísérlete mellett német vizsgálatok is nagy számban állnak rendelkezésre. Ami magát a jelenséget illeti, már a múlt században beszélték, hogy egyes emberek a *külvilág tárgyait az ismert érzékelések hiányában is észlelni tudják*. Ha például a tárgy egy zárt dobozban van, a világoslátó akkor is körülírja, vagy megnevezi. Minthogy itt mechanikai-fizikai magyarázatot semmiképp sem lehetett adni, a jelenség különösen magára vonta az érdeklődést. A tudományos kutatást azonban sokáig nehezítette, hogy előbb meg kellett találni a kísérleteknek a *telepátia kizárásának* lehetőségét. Mert hiszen ha a kísérlet végzője tudja, hogy mi van a lezárt dobozban, akkor ezt a tudását telepatikus úton is átviheti a kísérleti személyre. Olyan eljárást kellett tehát készíteni, amely a kísérleti személynek senki által nem ismert dolgokat ad fel észlelésre, a bemondások azonban mégis könnyen ellenőrizhetők. A megoldás akként sikerült, hogy *maguk a tárgyak ismertek ugyan, de egymásra következésük merőben ismeretlen*.

MacDougall vezetésével, 1930-ban kezdődtek meg ezek a kísérletek az amerikai *Duke*-egyetemen. Csakhamar belevonták a már említett *Rhine* kutatócsoportját is. Huszonöt lapból álló kártyacsomókkal dol-

goztak. Ötféle kártya volt, úgy hogy mindegyik kártya ötször fordult elő a csomóban. Azt azonban, hogy a kártyák a keverés után *milyen sorrendbe* verődtek, senkisé tudhatta. A kísérleti személynek, aki spanyolfallal elválasztva ugyanannál az asztalnál ült, mint a kísérlet vezetője, sorban meg kellett neveznie a kártyákat, amelyek hátlappal feküdtek csomójukban a kísérlet vezetője előtt. Ez a kártyákat a bemondás után leemelte a csomóról és anélkül, hogy megfordította volna, sorban az asztalra rakta. A csomó elfogytával felfedték a kártyákat és ellenőrizték a bemondásokat. A kártyacsomó összetétele miatt a találatok számtani valószínűsége átlag öt volt. Hogy tehát szerencsés véletlenről se eshessék szó, a találati többleteknek nagyon hosszú sorozatokon át kellett ismétlődniök. Voltak esetek, amikor a kísérleti személy 25 találatot is elért, vagyis mind a 25 kártyát pontosan megnevezte. Amerikai és angol kutatók serege erősítette meg azóta Rhine-eredményeit, és pedig azonos, vagy igen hasonló kísérleti eljárások nyomán.

A Duke-egyetem parapszichológiai laboratóriuma éveken át szinte kizárólag ennek az érzékenkívüli észlelésnek kutatásával foglalkozott. Külön valószínűségszámító matematikust alkalmaztak az eredmények statisztikai feldolgozására. *Kétségbevonhatatlanul beigazolódott, hogy a világlátás valóban létező jelenség.*

Érdekesen egészítik ki MacDougall és Rhine munkáját azok a kísérletek, amelyeket hasonló, de nem annyira egyoldalúan matematikai módszerrel Hans Bender végzett a bonni egyetemen. Bender olyan kártyalapokat használt, amelyeken betűk voltak, s a találatok számbavétele mellett a kísérleti személyek *alanyi élményét* is vizsgálta. Kiderült, hogy a világlátás folyamatában az alak észlelésének módja hasonló az érzéki észlelés folyamatához, amikor ez a látóérzék *küszöbterületén* megy végbe. Kezdetben ugyanis a kísérleti személy nem ismeri fel tisztán a betű alakját. A „K” betűnél például előbb valami szögletesről beszél, azt is mondja, hogy olyan, mint a „B”, s csak bizonyos tétovázás után dönt a „K” mellett. *A világlátó tehát a belső képszerű benyomás változását éli át.* Megfelel ez annak a természetes folyamatnak, amikor a betű sötétben van és csak fokozatosan világosodik meg szemünk előtt. Bender tehát — állapítja meg Daim — egy nem jelentéktelen pontban kapcsolatot fedett fel az érzékenkívüli világlátás és az általános pszichológia között.

Legutóbb Ausztriában is jelentkeztek parapszichológiai kérdésfelvések, bár inkább a szakpszichológia körén kívül. Így az innsbrucki elmegyógyászati klinika vezetője, Urban professzor, elmebetegeken próbálta ki a Rhine-féle eljárást. A kísérletek száma még nem nagy, de azt máris meg lehetett állapítani, hogy elektromos ütés után és narko-analízis alatt a kísérleti személyek legnagyobb részénél észrevehetően emelkedett a világlátási találatok száma. Ez a therapeutika tehát — Urban véleménye szerint — kedvezően befolyásolja a világlátási képességet.

A nagyközönséget persze a világlátással kapcsolatban az izgatja leginkább, hogy *lehetséges-e és tudományosan igazolható-e a jövőbelátás?* 1940-ig mintegy 200.000 kísérlet eredményét hozta nyilvánosságra Rhine. Elgondolása ez volt: ha valaki a jövőbe tud látni, akkor meg kell

tudnia mondani, hogy milyen egymásutánban fognak feküdni annak a kártyacsomónak a lapjai, amelyet még csak ezután kevernek meg. Első időben Rhine laboratóriumában a bemondás után kézzel keverték a kártyákat, később a gépi keverésre tértek át. Ezek a kísérletek is sikerrel jártak. Daimnak azonban nincs tudomása arról, hogy párhuzamos és messzebbmenő kísérletek másutt is történtek volna. Mindenesetre hiányzik még ezen a téren egy olyan európai stílusú ellenmódszer, mint amelyet Bender a térbeli világozlásra vonatkozóan kidolgozott.

Fölöttébb hangsúlyoznunk kell azonban, hogy az időben való bekövetkezések előrelátása csak mechanikus — kártyakeverés — vagy vitális és nem-szellemi természetű folyamatok határában belül nyert igazolást, olyan körben tehát, ahol nincs helye semmiféle szabadakaratú elhatározásnak. Amit viszont a nagyközönség a világozlatóktól remél, az rendszerint az emberi sorsok megjövendölése. Itt azonban a világozlásnak már elébe kellene vágnia a szabadakaratú aktusok végtelen tömegének. Ennek lehetőségére a kísérletek során nem merült még fel semmi bizonyíték.

* * *

További nagy kérdés: befolyásolhatjuk-e tisztán pszichikai úton az anyag mozgását? Daim a Duke-laboratórium ezirányú kísérleteit tekinti a parapszichológiai kutatás legfontosabb eseményének.

A már lefolytatott többzáz ezer kísérletnek lényegében a következőkre kellett felelnie: el lehet-e érní tisztán az akarat megfeszítésével és ráirányításával, hogy az eldobott játékkocka a kívánt lapra essék? Meghagyták a kísérleti személynek, összpontosítsa akaratát arra, hogy eldobás után a kocka alsó lapja az ötös legyen. Amikor azután az eredmény már első induláskor észrevehetően túlhaladta a számtani valószínűséget, tökéletesítették az eljárást. A kézzel rázott dobócsészét géppel váltották fel. Fokozatosan emelték a kockák számát, a kezdeti kettőről 96-ra. A kockák nagyságát és súlyát is variálták.

Mindezekután megállapították, hogy a „pszichokinetikai hatás” korántsem akkor a legnagyobb, amikor a legkevesebb a kocka. A ráhatás tehát független a kockák számától. A kockák nagysága és súlya is közömbös. A valószínűsége túlmenő többlet azonban kisebb és soha nem ér el olyan végtelenen jó eredményt, mint amelyet a telepátikus és a világozlási kísérleteknél feljegyeztünk. „Eddig azonban — írta Rhine 1937-ben — nem akadt hivatásos statisztikus, aki eredményeinket kétségbe vonta volna.” S e tekintetben a helyzet Daim szerint máig sem változott. Rhine kockakísérleteit Hollandiában és Angliában is sikerrel ismételték meg. Azt tehát, hogy közvetlen pszichikai befolyást lehet gyakorolni mechanikus mozgások menetére, ma már tudományosan is igazoltnak kell vennünk.

* * *

A tények ilyen megrögzítése után rátér Daim azokra az elméletekre is, amelyeket eddig a parapszichológiai jelenségekhez fűttek. A telepátiát kezdetben valami „agyhullámokkal” próbálták magyarázni, amelyeket közelebről még nem ismerünk. Az elektromágneses spektrum sugarai-

nak legnagyobb részét sorbavették már ennek a feltevésnek alátámasztására. A nehézség azonban ott van, hogy az agyvelő eddig ismert elektromos folyamatai rendkívül csekély energiát fejlesztenek s ez az energia is a távolság négyzetének arányában csökken. Háromszor nagyobb távolságban tehát az energia az eredetinek már csupán egykilencede. Ezzel szemben a telepátikus jelenségeknél a távolság semmi különösebb szerepet sem játszik. Mindazonáltal — mondja Daim —, ha a telepátiát, mint jelenséget, önmagában szemléljük, valami fizikai magyarázat lehetőségét szem előtt kell tartanunk.

Am egészen más a helyzet a térbeli *világoslátásnál*. Minthogy ugyanis a tér és a távolság itt éppoly kevésbé számít, mint a telepátiában, a fizikai magyarázatok merőben kilátástalanok. Ahhoz, hogy ilyen magyarázatra gondolhassunk, fel kellene tételezni, hogy a tárgyak gömbhullámokat bocsátanak ki és pedig nagy áthatoló erővel bíró olyan sugarakat, amelyek jelentősebb energiavesztéség nélkül járnak be a térbeli távolságokat, s fel kellene tételezni az emberi testben is egy eddig ismeretlen felfogó berendezést. De még a legmesszebb feszített feltevés mellett is maradna egy megoldhatatlan rejtély. Ez pedig az, hogy a kísérleti személyek a találati eredmények csorbulása nélkül megadták a kártyák sorrendjét akkor is, amikor azokat a keverés után egy csomóban hagyták. Már pedig a feltételezett sugaraknak egymást keresztül-kasul kellett volna járniok s együttesen olyan benyomást kelteniök, amelyben a részletek nem választhatók külön. S nyilvánvaló, hogy az időbeli világoslátás még kevésbé tűr fizikai magyarázatot, mint a térbeli.

A *pszichokinetikai* jelenséggel kapcsolatban meg sem próbálkozott senki fizikai elmélettel. Mert hiszen nem képzelhető el fizikai erő, amely — ha az eddig igazolt szerény keretekben is — tömegtől, számtól és súlytól függetlenül működhetnék.

Arról sem szabad megfeledkezni, hogy az eddig tudományosan is kutatott parapszichológiai jelenségek minden valószínűség szerint szoros összefüggésben állanak egymással. Így *Rhine* kísérletei azt mutatják, hogy a világoslátás képességével bíró személyek zömét a telepátiához is jól lehet használni. A kísérleti személyeknek csak kis töredéke az egyoldalúan tehetséges. Mindezekből tehát elhamarkodás nélkül odakövetkeztethetünk, hogy az *okkult jelenségek tudományos kivizsgálása a legújabb bizonyítékokat szolgáltatja a lélek valósága mellett*. Lelken azonban — hangsúlyozza Daim — nem szabad többet érteni, mint egy térenkívüli metafizikai elvet.

Az eddigi parapszichológiai kutatásokat így a kísérleti tudomány merész előretörésének tekinthetjük a lélek körébe. Lényegesen bonyolultabb azonban a kérdés, ha az ekként bebizonyosodott képességeket be akarjuk iktatni a lélek ismert rétegeibe. Vajjon az *értelemi lélekrétegbe* tartoznak-e, vagyis a különlegesen szelleminek körébe? *Ez nagyon valószínűtlen*. Láttuk ugyanis a telepátiánál, hogy csak a képtartalmak átvitele nyert bizonyítást és nem a gondolatoké. Ha pedig a telepátia első sorban szellemi folyamat s így különösképen emberi sajáttság lenne, akkor a képátvitellel szemben a gondolatátvitelnek nemcsak egyáltalán sze-

repet, de legalább is a nagyobb szerepet kellene vinnie. Egy másik figyelemzétető mozzanat, hogy a telepatikus és a világlátási élmények mindig az álomszerűvel szövődnek össze. Az ilyen teljesítmények létrejötte és mértéke különösen függ a hangulati és érzelmi állapotoktól és csak csekély fokban vethető az akarat befolyása alá. Mindkét jelenségnél inkább a „valami”, mint az „én” működik. Ha most még azt is hozzávesszük, hogy állatok is felfognak telepatikus küldéseket s valószínűleg maguk is küldenek, akkor mind nyilvánvalóbbá válik, hogy ezeket a nem-normális képességeket az ember *alsóbb természetébe* kell utalnunk. Az „alsóbb” kifejezésnek persze nincs itt semmi kicsinyítő jellege. Hogy a parapszichikai hatóerők az ösztönszerűvel, az élet őselemeivel állnak rokonságban — mondja Daim —, mindenkinek szemébe ötlük, aki már dolgozott ezen a területen.

Mindezek az elméleti megállapítások — mint Daim is elismeri — elég határozatlanul hangzanak, de így is jelentősek. Maga Daim is összefoglalja azonban értekezése befejező részében a tárgyalt jelenségekre vonatkozó nézeteit. Szerinte az emberi természetnek vannak képességei, amelyeket csak egy *térenkívüli*, bizonyos értelemben és egyelőre még korlátozott értelemben *időnkívüli* és az *anyagtól és viszonylag független* elvvel magyarázhatunk. Ezeknek a képességeknek helyét az *emberi léleknek az állati lélekkel közös rétegében* kell kijelölnünk. A telepátia rendkívül bensőséges, az érzékektől független viszonylehetőségre utal az ember és legalább is a magasabb állatok között. A világlátás olyan képességről tanuskodik, amely az ismert érzékektől függetlenül juttat észleléshez a tárgyi külvilág felől, s az is bizonyos, hogy ezek az észlelések a *szervetlen világot illetően* jövőbeli bekövetkezésekre is kiterjedhetnek. A pszichokinézis végül lehetővé teszi, hogy az anyagra közvetlen lelki hatás gyakoroltassék. Ime, ez minden, amit a tudomány az okkult lelki jelenségekről eleddig mondhat.

Mihelics Vid

„A keresztények Istene nem csupán a geometriai igazságoknak és az elemek rendjének alkotója; ez a pogányok és az epikureusok része. Nem is csupán az emberek élete és javai fölött virrasztó gondviselő, hogy azoknak, akik imádják, szerencsés hosszú életet adjon; ez a zsidók része. Ábrahám Istene, Izsák Istene, Jákob Istene, a keresztények Istene a szeretet és vigasztalás Istene, olyan Isten, aki betölti azoknak a lelkét és szívét, akiket birtokol, olyan Isten, aki bensőleg megéretteti velük nyomorúságukat és végtelen irgalmasságát, aki egyesül velük lelkük mélyén, aki áthatja lelküket alázatossággal, örömmel, bizalommal, szeretettel, s aki képtelenné teszi rá őket, hogy rajta kívül más célt szolgáljanak.”

Pascal